

# Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Saldırgan Gerçekçilik: Ortadoğu'ya Silah Ticareti Örneği<sup>1</sup>

## Öz

Bu çalışma, ABD dış politikasında silah ticaretinin yerini analiz ederek George Walker Bush dönemindeki saldırgan gerçekçi yaklaşımın Barack Obama döneminde de sürdürüldüğünü iddia etmektedir. Bunun için Bush ve Obama dönemlerinde Ortadoğu politikalarında kullanılan strateji ve dış politika araçlarını karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu araştırma, öncelikle neo-realizm ve neo-liberalizm gibi Amerikan dış politikasına hâkim yaklaşımları inceleyerek, silahlanma ve silah ticareti kavramlarının dış politika analizindeki yerini açıklamaktadır. Özellikle, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin global silah ticaretindeki başat rolünü niceliksel verilerle göstererek, silah ticaretinin ABD dış politikasının ve Ortadoğu politikalarının temel parametrelerinden olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, silah ticaretinin Obama dönemi ABD dış politikasında daha etkili kullanıldığını ve Bush dönemindeki saldırgan gerçekçi politikaların farklı araçlarla devam ettiğini saptamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** ABD Dış Politikası, Ortadoğu, Silah Ticareti, Silahlanma, Neo-Realizm, Neo-Liberalizm.

**Filiz Çoban Oran**  
**Nihan Özcan**

Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Üİ, Türkiye, filizcoban@comu.edu.tr.

Yüksek lisan öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye, nihanozcan147@gmail.com.

Geliş Tarihi:30-08-2019  
Kabul Tarihi:04-12-2019

<sup>1</sup> Bu çalışma, Doç. Dr. Filiz Çoban Oran danışmanlığında yürütülen yayımlanmamış yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır: **Nihan Özcan**, 2019 "ABD Dış Politikasında Silah Ticaretinin Rolü: Bush ve Obama Dönemlerinde Ortadoğu Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi".

# Offensive Realism In American Foreign Policy In The Obama Period: The Case Of Arms Trade To The Middle East

## Abstract

By analysing the place of arms trade in US foreign policy, this study argues that offensive realist approach of George W. Bush era was maintained in Barack Obama era. Thus, it aims to compare the strategy and foreign policy tools used in the Middle East policies in the period of George Walker Bush and Barack Obama. In this context, this research investigates the dominant approaches to American foreign policy such as neo-realism and neo-liberalism and reveals the place of armament and arms trade in the Foreign Policy Analysis. Particularly, by making use of quantitative data it exhibits the leading role of the US in the global arms trade in the post-Cold War era that the arms trade as one of the main parameters of US foreign policy and its Middle East politics. As a result, it is claimed that the arms trade was used more effectively and immensely in the US foreign policy in Obama period and offensive realist policies of Bush period were maintained by different means.

**Keywords:** U.S. Foreign Policy, Middle East, arms trade, armament, neo-realism, neo-liberalism.

**Filiz Çoban Oran**  
**Nihan Özcan**

Assoc. Prof. Dr., Department of International Relations, Canakkale Onsekiz Mart University, Turkey, filizcoban@comu.edu.tr.

Master student, Department of International Relations, Canakkale Onsekiz Mart University, Turkey, nihanozcan147@gmail.com.

Received:30-08-2019

Accepted:04-12-2019

## الواقعية الهجومية في السياسة الخارجية الأمريكية في عهد أوباما: تجارة السلاح إلى الشرق الأوسط مثالا

### ملخص

تدعي هذه الدراسة بأن الواقعية الهجومية للسياسة الخارجية للولايات المتحدة الأمريكية في عهد رئيسها السابق جورج ولكر بوش قد استمرت في عهد رئيسها باراك أوباما أيضا عن طريق تحليل موقع تجارة السلاح في السياسة الخارجية الأمريكية. في هذا السياق ، تبحث هذه الدراسة أولاً في النهج السائدة في السياسة الخارجية الأمريكية مثل الواقعية الجديدة والليبرالية الجديدة وتشرح مكان تجارة الأسلحة والأسلحة في تحليل السياسة الخارجية. على وجه الخصوص ، يعرض بيانات كمية عن الدور المهيمن للولايات المتحدة في تجارة الأسلحة العالمية في فترة ما بعد الحرب الباردة ، وكشف أن تجارة الأسلحة هي واحدة من المعالم الرئيسية لسياسات الولايات المتحدة الخارجية والشرق أوسطية. ونتيجة لذلك ، يجد أن تجارة الأسلحة تستخدم بشكل أكثر فاعلية في سياسة أوباما الخارجية للولايات المتحدة والسياسات الواقعية العدوانية في عهد بوش تستمر بأدوات مختلفة.

**الكلمات المفتاحية:** السياسة الخارجية للولايات المتحدة ، الشرق الأوسط، تجارة الأسلحة ، التسلح ، الواقعية الجديدة ، الليبرالية الجديدة

فيليز تشويان أوران،

نيهان أوزجان

مساعدة. أ.د. ، قسم العلاقات الدولية، جامعة

الثامن عشرة من مارس تشانانك قلعة، تركيا،

filizcoban@comu.edu.tr

طالبة الماجستير، جامعة الثامن عشرة من مارس تشانانك

nihanozcan147@gmail.com، تركيا،

com

## Giriş

11 Eylül Saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleriyle Ortadoğu politikalarını derinden etkileyen George Walker Bush, tüm dünyada savaş karşıtlığı ve Amerikan-karşıtlığını da arttıran bir başkan olarak tarihe geçmiştir. G.W. Bush gibi savaş ve silahlanma araçları ile sert güçle anılan bir başkandan sonra 'değişim' sloganıyla Beyaz Saray koltuğuna oturan Barack Obama'nın ekonomik işbirliğini öne çıkaran neo-liberal yaklaşımı, ABD'nin dış politikasını farklı bir ekseninde uyguladığını düşündürmektedir. Ancak bu çalışma, bu teze karşı çıkmakta ve ABD'nin Ortadoğu'daki silah ticareti verilerine dikkat çekerek dış politika araçları farklılık gösterse de temelde her iki başkanın da saldırgan bir dış politika izlediğini iddia etmektedir. Bu iddia, çalışmada iki başkan döneminde gerçekleştirilen silah ticareti verileri analiz edilerek Obama döneminde toplamdaki silah satışlarının Bush dönemine kıyasla yükseliş gösterip göstermediği açığa çıkarılarak sınanmaktadır.

Dolayısıyla silah ticaretinin ABD dış politika parametrelerinden biri olduğunu iddia eden çalışmanın temel araştırma sorusu şudur: Barack Obama döneminde ABD dış politikasında silah ticaretinin yeri nedir? Bu soru çerçevesinde çalışmanın kavramsal bölümü, G. W. Bush ve B. Obama dönemi ABD dış politikasında silah ticaretinin yerinin analizinde Uluslararası İlişkiler teorilerinden neo-realist ve neo-liberal teorilerin kullanılabilirliğini göstermektedir. Saldırgan realist dış politika araçları arasında yer alan silahlanma ve silah ticareti çalışmanın temel kavramlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu kavramın dış politika analizindeki yerine ışık tutulmaktadır.

Bu kavramsallaştırma üzerine, ABD başkanlarından G. W. Bush ve B. Obama'nın silah ticaretinde önemli bölgelerin başında gelen Ortadoğu'ya yönelik politikalarındaki dış politika kararları ve eylemleri arasındaki farklılıklar ve benzerliklerin açığa çıkarılmaktadır. Böylelikle, bu çalışma Soğuk Savaş sonrası dönemde global silah ticaretinde ve Ortadoğu'daki çatışmalarda ABD'nin oynadığı rolün daha iyi anlaşılmasını sağlamayı ummaktadır.

## Dış Politikada Analizde Silahlanma ve Silah Ticareti Kavramı

Literatürde Amerikan dış politikasında kullanılan araçların neye göre belirlendiği konusunda bir fikir birliği olmasa da, temelde iki yaklaşım kullanılmaktadır.<sup>2</sup> Neo-realist yaklaşıma göre, Amerikan dış politikasında silah

<sup>2</sup> Shannon Lindsey Blanton, 2000, "Promoting Human Rights and Democracy in the Developing World: US Rhetoric Versus US Arms Exports", *American Journal of Political Science*, Vol: 44 (1): 123.

ticaretine ilişkin kararları ulusal güvenlikle ilgili çıkarlar belirlemektedir. Buna karşılık, neo-liberal yaklaşım Beyaz Saray'ın silah satışında insan hakları ve demokrasinin korunmasıyla ilgili tercihlerde bulunduğunu savunmaktadır. George W. Bush döneminde Washington yönetimi 11 Eylül Saldırıları sonrasında ulusal güvenliğin korunması için 'teröre karşı savaş' söylemiyle sert güç de dâhil olmak üzere her türlü araçla saldırgan gerçekçi politikalar izlemiştir. 2008'de başkanlık seçimlerini kazanan Barack Obama, neo-liberal bir söylem kullanarak ABD'nin gerçekleştirdiği silah ihracatını dünyada demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi gibi gerekçelere dayandırmıştır. Demokratik Barış teorisine dayanan bu yaklaşıma göre, demokratik yönetime sahip devletler birbirleriyle savaşmayacaklardır. Demokratik ülkelere yapılan silah transferleri bumerang etkisi yaratmayacaktır. Özellikle, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin dünya barışını tesis etmek adına ülkelerin demokratik dönüşümünü desteklemek amacıyla silah ticaretini bir araç olarak kullandığı iddia edilmektedir.<sup>3</sup>

Bu iddiaya karşılık bu çalışma, dış politikada silah ticaretinin ve silahlandırmanın üç açıdan saldırgan politikalara hizmet ettiğini savunmaktadır. Birincisi, devletler savundukları değerler ve maddi çıkarları arasında bir ikilem yaşamaktadırlar. Soğuk Savaş döneminde hangi devletlere silah satışı yapıldığının bir önemi yokken, Soğuk Savaş sonrası dönemde silah transferlerinin insan haklarına saygı ve barışı koruma prensipleriyle yapılması gerektiğine dair yaklaşım gelişmeye başlamıştır.<sup>4</sup> Kısacası, silah ticaretinin normatif boyutu tartışılır hale gelmiştir.<sup>5</sup> Liberal prensiplerle yapılsa da birçok örnek silahlandırmanın istendik sonuçlar doğurmadığını doğrulamıştır.<sup>6</sup> Öte yandan Batılı demokrasiler, ekonomik ve stratejik çıkarları uğruna demokratik olmayan ülkelere de silah satışı yapmaktadır.<sup>7</sup>

<sup>3</sup> Shannon Lindsey Blanton, 2005, "Foreign Policy in Transition? Human Rights, Democracy, and US Arms Exports", *International Studies Quarterly*, 49 (4):647-68.

<sup>4</sup> İlk kez 1998'de EU Code of Conduct on Arms Exports ile Avrupa'da silah ihracatına ilişkin düzenleme girişimi başlatılmış, ancak bu, 2008'de Avrupa Birliği üye ülkeleri için bağlayıcılık kazanan bir belge olmuştur. Üye ülkeler, BM çerçevesinde oluşturulan Silah İhracatı Antlaşması'nın öncü imzalamış olmalarıdır. Ayrıca bakınız: Denise Garcia, 2014, "Global Norms on Arms: The Significance of the Arms Trade Treaty for Global Security in World Politics" *Global Policy* 5 (4): 425-432.

<sup>5</sup> James Christensen, 2015, "Weapons, Security, and Oppression: A Normative Study of International Arms Transfers", *Journal of Political Philosophy* 23 (1): 23-39.

<sup>6</sup> Zoltan D. Barany, 2009, "Building Democratic Armies" In *Is Democracy Exportable?*, (ed.) Zoltan D. Barany and Robert G. Moser, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 178-204; Milja Kurki, 2013, *Democratic Futures: Revisioning Democracy Promotion*, New York: Routledge.

<sup>7</sup> Jennifer Erickson, 2015, *Dangerous Trade: Arms Exports, Human Rights, and International Reputation*, New York: Columbia University Press.

Otokrat ve baskıcı rejimlere yapılan silah transferlerinin demokrasiyi güçlendirme söylemiyle sunulması Batılı devletlerin 'örgütlü ikiyüzlülüğü' olarak tanımlanmaktadır.<sup>8</sup>

İkincisi, silahlanma girişimleri sistemdeki diğer aktörler için güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Dolayısıyla, güvenlik kaygısıyla gerçekleşen her silahlanma sistemi tehdit eder bir nitelik kazanacak ve böylece çatışmalar kaçınılmaz bir hal alacaktır. Silahlanma süreci aktörleri çatışma içerisine sürüklemekle kalmayacak, güç dengesini kendi lehine çevirmek isteyen aktörler çatışma sırasında da silahlanmaya devam edeceklerdir. Kısacası, güvenlik kaygısı ve güç artırımı amacıyla gerçekleşen silahlanma yarışları güvenlik ikilemi yaratan saldırgan politikalar içerisinde yer almaktadır<sup>9</sup>. Silahsızlanma süreci ise güçte azalıma giderek devletin kendisini müdafaa etmesine yönelik bir girişim olmaması sebebiyle savunmacı politika stratejisi içerisinde yer almaktadır<sup>10</sup>.

Üçüncüsü, silah ticareti, tarafları yıpratma hedefli savaşa tutuşturma, rakibi yıpratma (bait and bleed), dolaylı yıpratma (bloodletting) ve başkasına havale etme (buck passing) gibi saldırgan realist dış politika stratejilerinde etkili bir araç olarak kullanılabilir. <sup>11</sup> Rakibi yıpratma stratejisiyle bir devlet, rakip iki devletten ekonomik ve askerî açıdan daha güçsüz olana yardım ederek savaşa tutuşmalarını sağlamaktadır<sup>12</sup>. Bu durumda savaşan iki devlet güç kaybederken diğerleri güç kazanmaktadır. Yardım görümlü bu politika uygulaması aslında güç kazanımı temelli olup saldırgan unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bir diğer strateji olan dolaylı yıpratmada ise bir devletin çatışan iki rakip devlete yardımıyla çatışmanın sürdürülmesi ve devletlerin zayıflatılması hedeflenmektedir. Başkasına havale etme veya maliyeti başkasının sırtına yükleme stratejisi ise söz konusu bir devletin rakibi-ne güç kaybetmesi amaçlı girişimlerde bulunması yerine bu süreci bir başka devletin gerçekleştirmesini sağlayarak hem rakibin güç kaybetmesini hem de maliyeti karşılamak durumunda kalmamasını ifade etmektedir. Özellikle, Obama dönemi ABD dış politikasında Ortadoğu'ya yapılan silah ihracatının

<sup>8</sup> Richard Perkins and Eric Neumayer, 2010, "The Organized Hypocrisy of Ethical Foreign Policy: Human Rights, Democracy and Western Arms Sales" *Geoforum*, 41 (2): 247–256; Susanne T. Hansen and Nicholas Marsh, 2015, "Normative Power and Organized Hypocrisy: European Union Member States' Arms Export to Libya", *European Security* 24 (2): 264–286.

<sup>9</sup> Hasan Basri Yalçın, 2018, *Ulusal Güvenlik Stratejisi*, İstanbul: SETA (Siyaset, Ekonomik ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Kitapları, s. 206.

<sup>10</sup> Hasan Basri Yalçın, a.g.e., s. 206.

<sup>11</sup> Ferhat Piriñçi, 2010, *Silahlanma ve Savaş: Ortadoğudaki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi (Soğuk Savaş Dönemi)*, Bursa: Dora Yayınları, s. 413.

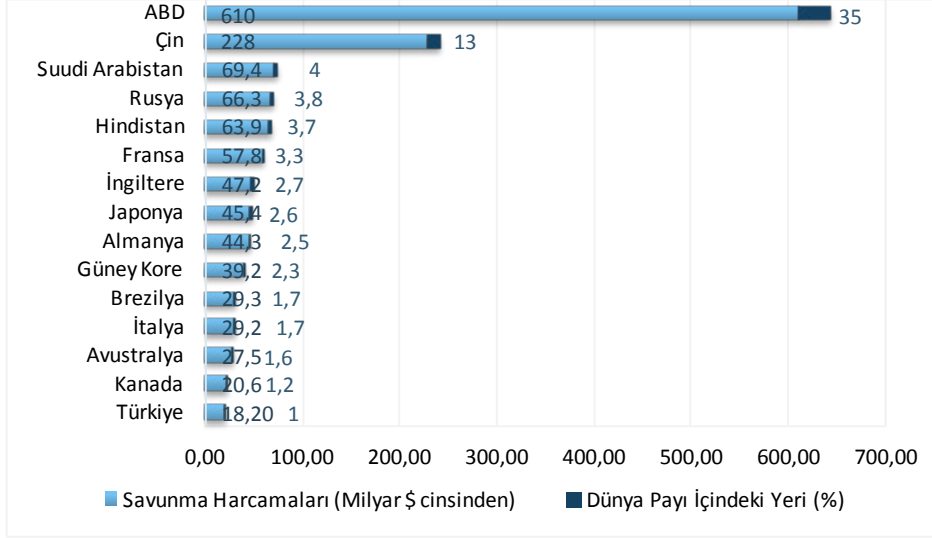
<sup>12</sup> Ferhat Piriñçi, 2010, a.g.e., s. 67.

maliyeti başkasının sırtına yükleme stratejisine örnek olarak gösterilebilir. Böylece, ABD, doğrudan sıcak çatışmalara girmeden gücünü pekiştirmektedir. Obama'nın saldırgan gerçekçi politikaları silah ticaretini kullanarak nasıl sürdürdüğünün daha iyi anlaşılması için bir sonraki bölüm, Washington için silahlanma ve silah ticaretinin önemini ortaya koymaktadır.

## **ABD Dış Politikasında Silahlanma ve Silah Ticareti**

Bir devletin savunma harcamaları, hem iç hem de dışarıdan gelen ve/veya gelebilecek tehditlere karşı hükümetin milli gelirinden ayırdığı pay ile sağladığı güvenliğe yönelik harcamaları kapsamaktadır. Devletler gerçekleştikleri savunma harcamaları ve silah ihracatı ile güçlerini sergileme imkânı yakalayabilmektedirler. Nitekim ABD, gerçekleştirdiği yüksek ve aynı zamanda diğer devletlere göre orantısız silah ihracat miktarları ile savunma sanayinde oldukça güçlü bir konumda olduğunu göstermektedir.

Şekil 1'de görüldüğü gibi dünya genelinde en çok savunma harcamasını 2017 yılında 610 milyar dolar ile ABD yapmakta ve Çin bir önceki yılda da olduğu gibi 228 milyar dolar harcaması ile ikinci sırada yer alarak yerini korumaktadır. 2017 harcamaları ile üçüncü sırada ise 69,4 milyar dolar harcamaya yaparak onu dördüncü sırada bırakmıştır. İlk on beş listesi içerisinde yer alan diğer ülkeler ise Hindistan, Fransa, İngiltere, Japonya, Almanya, Güney Kore, Brezilya, İtalya, Avustralya, Kanada'dır. 18,20 milyar dolar savunma harcaması ile Türkiye, listede on beşinci sırada yer almaktadır.

**Şekil 1.** Dünyada Savunma Harcamaları (Milyar dolar) ve Dünya Payı İçindeki Yeri (%) (2017 ilk 15 ülke sıralaması)

**Kaynak:** SIPRI Fact Sheet (2018), [www.sipri.org/databases/milex](http://www.sipri.org/databases/milex) (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

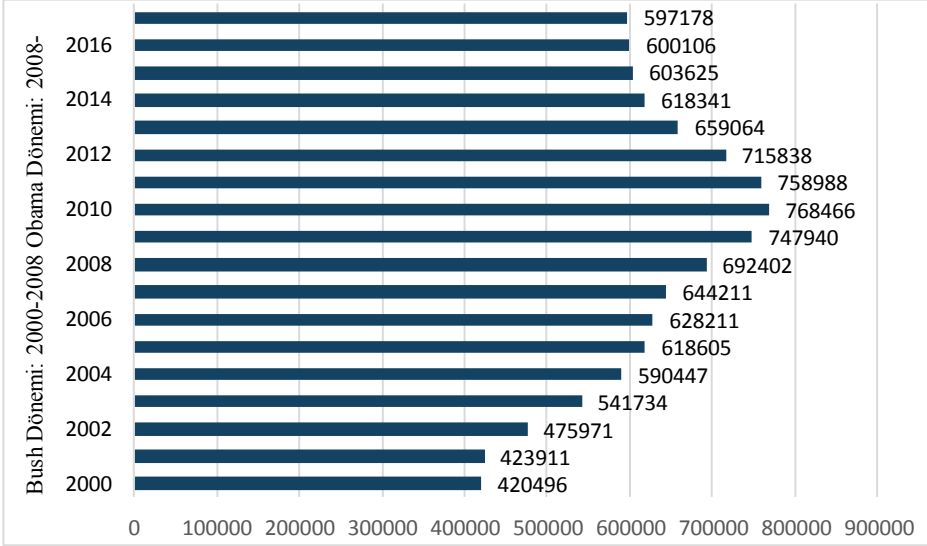
İlk on beş içerisinde yer alan ülkelerin savunma harcamalarının toplamı dünya harcamalarının yaklaşık %80'lik bir oranla büyük bir kısmını oluşturması bakımından oldukça önemlidir. SIPRI'nin hazırladığı 2017 raporuna göre; global askeri harcama 2017'de toplam 1,74 trilyon olmakta ve en büyük harcamayı yapan 10 ülke -ABD, Çin, Suudi Arabistan, Rusya, Hindistan, Fransa, İngiltere, Japonya, Almanya ve Güney Kore'- toplamın dörtte üçlük (%73) bir kısmını oluşturmaktadırlar.<sup>13</sup>

Aynı zamanda rapora göre; Amerika'nın 2017'deki askeri harcaması, en büyük ekonomik rakiplerinden biri olan Çin'in harcamalarının (228 milyar dolar) üç katı seviyeye ulaşarak 610 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan harcamalarını arttırarak 69,4 milyar dolar ile üçüncü en yüksek askeri alanda harcama yapan ülke olurken; Rusya harcamalarını azaltarak 66,3 milyar dolar ile dördüncü sırada yer almaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde genel olarak askeri harcamalar değerlendirildiğinde 2000 ve 2017 yılları arasındaki toplam harcama miktarları şu şekildedir:

<sup>13</sup> SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), "Biggest Military Spenders" <http://visuals.sipri.org/> (Erişim Tarihi: 13.02.2019).

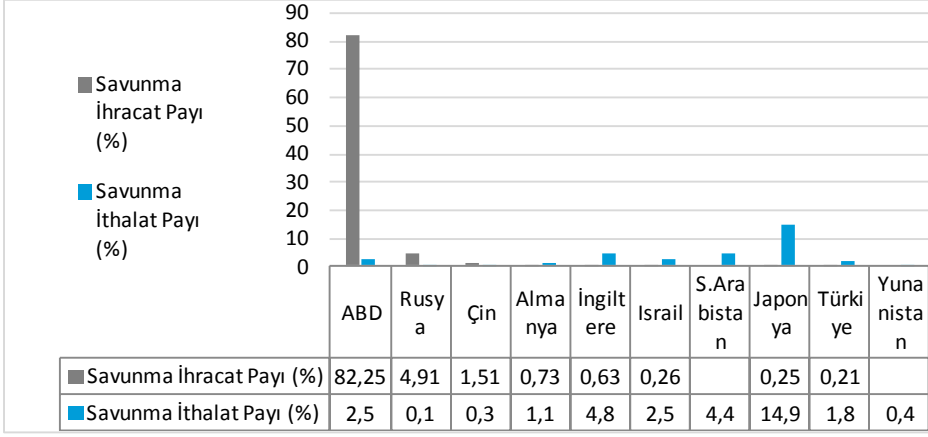


**Şekil 2.** ABD’de Yapılan (2000-2017) Yılları Arasındaki Toplam Askeri Harcama Miktarları (milyon dolar cinsinden)

**Kaynak:** SIPRI, "Military Expenditure Database" <http://visuals.sipri.org/> (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

Buna göre Şekil 2’de gösterildiği üzere, en yüksek askeri harcamaların 2009, 2010, 2011 yıllarında gerçekleşmiştir. Aynı zamanda 11 Eylül 2001 sonrası Başkan Bush’un teröre karşı savaş politikasıyla alınan kararlar ve uygulamalar neticesinde savunma harcamalarındaki artış göze çarpmakta ve bu artışın Obama döneminde 2010 yılında doruk noktasına geldiği gözlenmektedir.

Şekil 3. 2017 Yılında Ülkelerin Toplam Silah İhracatında ve İthalatında Aldıkları Pay



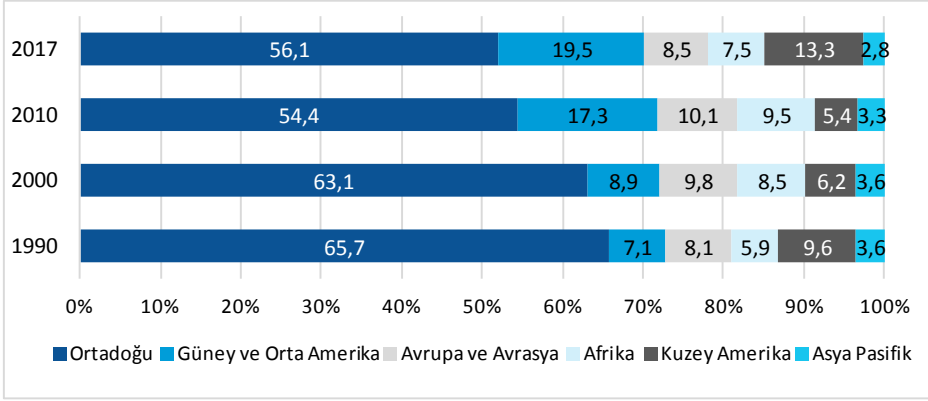
**Kaynak:** World Military Expenditures and Arms Transfers <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/c81153.htm>  
(Erişim Tarihi: 13.02.2019).

Şekil 3'teki veriler değerlendirildiğinde savunma ihracatı payı açısından ABD, %82'lik payla dünya liderliğini korurken; toplam ithalat payları açısından %14,9 ile Japonya'nın en büyük payı elde ettiği görülmektedir. Savunma harcamalarındaki ihracat verileri değerlendirildiğinde ABD dış politikasında silah ticaretinin önemi açıkça görülmektedir.

## Ortadoğu'nun Dünya Politikaları ve Silah Ticareti Açısından Önemi

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin gelişimlerini sürdürmeleri noktasında enerji kaynakları son derece önemlidir. Dünya çapında gerçekleşen enerji tüketimlerinde en büyük payları ise yenilenemeyen enerji kaynakları kategorisinde yer alan petrol, doğalgaz, nükleer enerji ve kömür gibi bir gün tükeneyeceği öngörülen kaynaklar almaktadır. Sahip olduğu yenilenemeyen kaynak potansiyeli bakımından ise Ortadoğu bölgesi büyük önem taşımaktadır. Ortadoğu'nun enerji kaynakları açısından petrol ve doğalgaz yataklarının yanı sıra nükleer alanda gelişme sağlamak niyetinde olan devletler için uranyum yatakları bölgeye büyük ilgi uyandırmaktadır.

Kaynaklar açısından yeterli potansiyele sahip olmanın yanı sıra kaynakların niteliği, kapasitesinin yüksek ve maliyetinin düşük olması, kaynakların taşınabilirliği, kesintisiz akışının sağlanması ve benzeri unsurlar global güçlerin bölgeye olan ilgisini arttırmaktadır.

**Şekil 4.** Kanıtlanmış Petrol Rezervlerinin Bölgesel Dağılımı: 1990, 2000, 2010 ve 2017

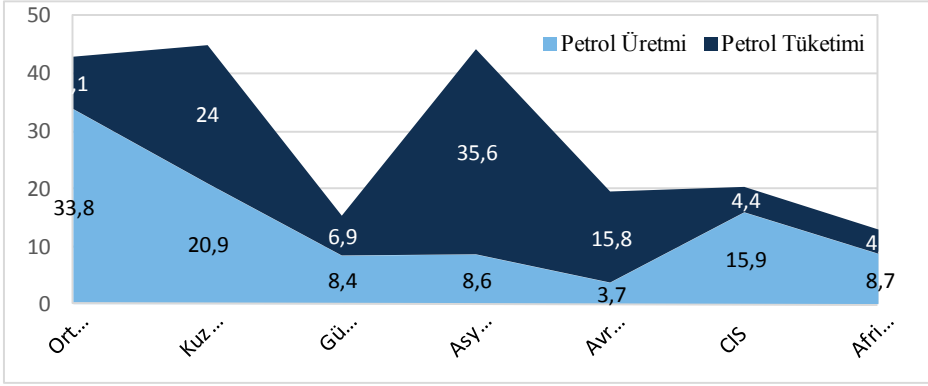
**Kaynak:** BP Statistical Review of World Energy 2018

Şekil 4'te on yıllık periyotlar hâlinde 1990, 2000 ve 2010 yılları ve 2017 yılına ait bölgelere göre petrol rezervlerinin dağılım yüzdelerinin incelendiğinde yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere; tüm petrol rezervlerinde %50'nin üzerinde paya sahip tek bölge olarak Ortadoğu bölgesi karşımıza çıkmaktadır. 2017 yılı özelinde petrol rezervleri incelendiğinde Ortadoğu bölgesinin dünyadaki toplam rezervlerin % 56,1'ine sahip olduğu görülmektedir. Bunu, Güney ve Orta Amerika toplamda % 19,5'lik bir payla, Kuzey Amerika % 13,3'lük bir payla takip etmektedir.

Şekil 5'teki grafik üzerinde 2017 yılı petrol üretim ve tüketim dengesini değerlendirdiğimizde en büyük farkın Ortadoğu ve Asya Pasifik bölgelerinde yaşandığı saptanmaktadır. Nitekim Ortadoğu bölgesinin üretimi tüketiminin üzerinde iken tersi bir şekilde Asya Pasifik ülkelerinin tüketimleri üretimlerinin 4 katı üzerinde gerçekleşmektedir.

Dünya çapında gerçekleştirilen 2017 yılı toplam petrol üretimini inceleyecek olursak bölgelere göre dağılımlarda üretimde en büyük pay % 33,8 ile Ortadoğu olmaktadır. Kuzey Amerika tüm üretiminde % 20,9'luk pay ile ikinci en büyük bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Dağılımdaki en büyük paya sahip üçüncü ise Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT-CIS) ülkeleri % 15,9'luk pay ile üretimde yerini almaktadır. Diğer bölgelerin petrol üretimindeki dağılımları ise şu şekildedir; Güney ve Orta Amerika % 8,4, Asya Pasifik % 8,6, Avrupa % 3,7 ve Afrika % 8,7'dir.

**Şekil 5.** Dünya Çapında Toplam Petrol Üretim ve Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılım Yüzdeleri:  
2017 Yılı (milyon ton cinsinden)



**Kaynak:** BP Statistical Review of World Energy 2018, pp. 16-17.

Enerji kaynakları açısından ilerleyen zamanlarda petrolün ikamesi ve hatta onun yerine geçebilecek niteliğine yükseliş göstereceği öngörülen doğalgazın dünya çapındaki yataklarını bölgeler bazında incelendiğinde en yüksek yataklara sahip bölgenin %40,9'luk oranla yine Ortadoğu olduğu görülmektedir.<sup>14</sup> 2017 yılı verileri çerçevesinde dünya çapında toplam doğalgaz üretim tüketim dengesini değerlendirdiğimizde petrolde yaşanan dengedeki uyumsuzluğun doğalgazda da söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.<sup>15</sup>

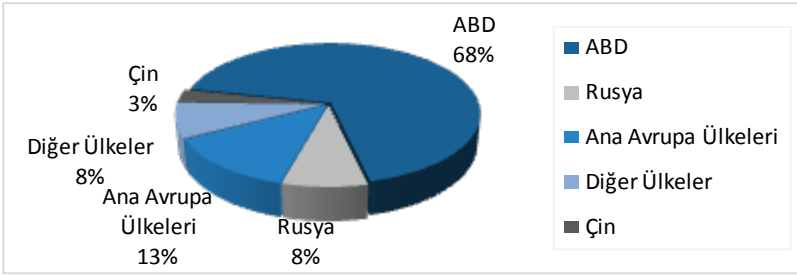
Kaynakların dengesiz dağılımı, özellikle büyük güçlerin kaynak tedariki için yüksek potansiyele sahip bölgelere yönelmesini doğal bir sonuç olarak doğurmakta ve kaynakların kesintisiz bir şekilde kendilerine ulaşmasını sağlamak öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Bu hedef çerçevesinde devletler zengin kaynaklara sahip bölgeler üzerindeki güç dengelerini kendi lehine çevirme yönünde dış politika stratejilerine şekil vermektedir. Büyük güçler içerisinde yer alan ABD için, bu kaynaklarının kontrolü ve kaynakların kendisine ulaşımını sağlayan yolların güvenliği öncelikli dış politika hedefleri arasında yer almakta ve Ortadoğu hayati önem taşımaktadır. Dolayısıyla güç ilişkilerini kontrol altında tutma amacıyla müttefikleri silah ticaretiyle 'silahlandırma' önemli bir dış politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

<sup>14</sup> 1990, 2000 ve 2010 yıllarına ait kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin dağılımı için bkz. BP Statistical Review of World Energy June 2011, p. 21. 2017 yılına ait doğalgaz rezerv verileri için bkz. BP Statistical Review of World Energy 2018, p. 27.

<sup>15</sup> BP Statistical Review of World Energy 2018, pp. 28-29.

Soğuk Savaş boyunca uluslararası sistem içerisindeki güç dengesini ABD ve SSCB arasında artan silahlanma yarışı son derece etkilemiştir.<sup>16</sup> 1986 yılından 1993'e kadar gelişmekte olan ülkeler ile tedarikçi ülkeler arasında gerçekleşen silah ticaret anlaşmaları verilerine göre Rusya'nın 1987'de büyük miktarlarda silah ticaretini gerçekleştirdiği, 1987'den itibaren gelişmekte olan ülkelerle silah ticaretinde büyük ve sürekli bir düşüş gösterdiği görülmektedir.<sup>17</sup> Dolayısıyla artan silahlanma girişimlerinde 90'ların başında hem ekonomik hem de siyasal açıdan çöküş sürecinde olan Sovyetlerin silah ticaretindeki yerini süper güç ABD almıştır. Şekil 6'daki veriler ışığında, Ortadoğu ile transfer anlaşmalarında 1986'dan 1993 yılına kadar tedarikçiler arasında anlaşma değerlerinin toplam yüzdeliklerine göre ilk sırada %68'lik büyük bir pay oranı ile ABD'nin olduğunu söylemek mümkündür.

**Şekil 6.** Ortadoğu Ülkeleri ile Gerçekleştirilen Silah Transfer Anlaşmalarında Tedarikçi Ülkelerin Pay Dağılımları: 1986-1993 Yılları



**Kaynak:** Richard F. Grimmentt, "Conventional Arms Transfers to the Third World, 1986-1993", s. 23.

## Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ortadoğu'daki Silahlanma ve Silah Ticaretinde ABD'nin Rolü

Washington yönetiminin Ortadoğu bölgesinde silah ticaretiyle gerçekleştirmek istediği dış politika hedefleri şu şekilde özetlenebilir: Bölgedeki müttefiklerin, özellikle İsrail'in güvenliğinin sağlanması, bölgedeki çıkarlarını zarara uğratabilecek hükümetlerarası çatışmaların önüne geçilmesi, bölgesel ortakların istikrarı, enerji kaynaklarının ve akışının sürekliliğinin sağlanması, terör örgütleriyle mücadele, bölgede silahların yayılmasının teşviki, İran'ın

<sup>16</sup> Ron Smith vd., 1985, "The Economics of Exporting Arms", *Journal of Peace Research*, 22 (3): 239-247, p. 241.

<sup>17</sup> Richard F. Grimmentt, 1994 (July), "Conventional Arms Transfers to the Third World, 1986-1993", Congressional Research Service (CRS), p. 20, <https://fas.org/sgp/crs/weapons/transfers86-93.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2019).

bölgedeki üstünlük çabasının önüne geçmek ve onu sınırlandırmak, bölgede demokrasi, insan haklarına teşvikin arttırılması vb. politika hedefleri ile temelde ABD'nin bölgedeki çıkarlarının sürekliliği<sup>18</sup>. Bu hedefler çerçevesinde Beyaz Saray, Soğuk Savaş sonrası dönemde Ortadoğu'daki güç ilişkilerini kontrol etme amacıyla silah ticaretini bir araç olarak kullanmaya devam etmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ortamın genel görünümünü ve silah ticaretinin tarafını oluşturan alıcı ülkelerin silahlanma girişimlerine neden olan çeşitli faktörler vardır.<sup>19</sup> Sovyetler Birliği dağılmış, Birliğin içerisinde yer alan ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıklarını yeni kazanan bu devletler politika hedeflerini batıya yönlendirmişler ve oluşumların içerisinde yer almayı amaçlamışlardır. Orta Asya ve Güney Kafkasya'da yer alan bu ülkelerin Rusya'ya duydukları güvensizlik silahlanma yolunda adım atmanın ve savunma açısından güçlenmenin gerekliliğini ortaya koymuştur. Fakat Sovyetler döneminden kalma askeri teçhizatların modernizasyonunu hedefleyen devletlerin teknolojik bakımdan alt yapı yetersizlikleri ve aynı zamanda ekonomik düzeydeki yetersizlikleri silah ticaretine katılımlarını geciktirici faktörler olmuştur.

1990'ların ilk yıllarında Ortadoğu ülkelerinin silah ticaretinde alıcı lider ülkeler olmasının nedenlerinden birisi, Irak'ın en temelde petrol kaynaklarına erişme ve Arap dünyasında lider konuma yükselme hedefleri ile 1990 yılında gerçekleştirdiği Kuveyt'i işgaliyle gelişen Körfez Savaşı'dır. Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen transfer anlaşmalarındaki tedarikçi ülkelerinin pay dağılımlarının incelediğimizde, 1992-1995 yılları arasında ABD % 52'lik bir paya sahip olmakta ve bölgede en etkin tedarikçi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu oran 1996-1999 arasında ise %3'lük bir düşüş ile % 49'a gerilemiştir. Genel olarak değerlendirdiğimizde ise 1992-1999 yılları arasında ABD'nin ortalama % 50,5 ile tedarikçi ülkelerin Ortadoğu'ya yönelik gerçekleştirdikleri toplam silah transfer anlaşmalarının yarısını gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür.<sup>20</sup>

<sup>18</sup> Christopher M. Blanchard vd., 2012 (March) "Change in the Middle East: Implications for U.S. Policy", Congress Research Service (CRS), <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R42393.pdf>; Clayton Thomas, 2017 (October), "Arms Sales in the Middle East: Trends and Analytical Perspectives for U.S. Policy", Congress Research Service (CRS), p. 34.

<sup>19</sup> Serdar Erduramaz, 2010, *Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma*, Ankara: Berikan Yayınevi, s. 7-8.

<sup>20</sup> Richard F. Grimmett, 2000 (August), "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 1992-1999", Congressional Research Service (CRS), p. 23.

Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler ışığında silah transfer anlaşmalarını değerlendirdiğimizde 1992-99 yılları arasında alıcı ülkeler listesinin ilk sırasında 28,900 milyon dolar değerindeki anlaşma miktarı ile Suudi Arabistan yer almaktadır. Nitekim ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olan Suudi Arabistan'ın silah ticaretine ağırlık vermesindeki en büyük neden bölge ülkelerinin sahip oldukları para ve kaynakların bir devletin güvenliğini sağlamada ne derece yeterli olduğu noktasında güvenlik artımı amacıyla devletlerin silahlanma yoluna gitmeleridir. Bir diğer neden ise ABD'nin bölgedeki hayati çıkarlarının en temelinde yatan petrolün güvenliğinin sağlanması adına özellikle bölgede bulunan önemli müttefiklerinden Suudi Arabistan ve İsrail'i silahlandırma yoluna giderek ABD'nin çıkarlarına ters düşebilecek güç dengelerinde olası bir değişikliğin önüne geçebilmektir.

2000'li yılların başında ise, Başkan G.W. Bush'un Irak, İran, Suriye ve Kuzey Kore'yi 'şer eksenli' ülkeleri olarak nitelendirilmesi ve bu ülkelerin uluslararası ortamda tehdit unsuru olarak yansıtılması Ortadoğu devletlerinin silahlanma girişimlerinin hızlanmasında rol oynamıştır. Ayrıca, İsrail ve İran'ın Ortadoğu bölgesinde nükleer silahlar anlamında uluslararası sistemi tehdit eder bir hale gelmesi sonucunda artan güvensizlik sistem içerisindeki diğer devletlerin silahlanma girişimlerine hız kazandırmıştır. Bir diğer ifade ile iki Ortadoğu ülkesinin sahip olduğu nükleer güç potansiyeli bölgedeki diğer devletlerin de güç odaklı silahlanma isteklerini arttırmıştır.

2011 yılına gelindiğinde, Başkan B. Obama döneminde patlak veren Arap ayaklanmalarının bazı ülkelerde iktidar değişikliği bazı ülkelerde ise iç savaş şeklinde daha derin bir krize yol açan sonuçları bölge ülkelerinin savunma harcamalarını ve silahlanma girişimlerine hız kazandırmıştır. Ayaklanmaların kendi çıkarlarına paralel ilerleme göstermesini amaçlayan yerel güçlerin mücadele süresinde silahlanmaya ağırlık vermelerinin yanı sıra siyasal değişimi kendi çıkarlarına göre yönlendirmeye çalışan küresel güçlerin devlet-dışı aktörler ile gerçekleştirdikleri silah transferleri krizleri derinleştirmiştir. Özellikle çöken devlet statüsüne gelen Suriye'de terör örgütlerinin etkinlik kazanımları ve büyük güçleri bölgedeki çıkar çatışması ve güç ilişkilerinin yeniden inşa sürecinde etkili olmaya çalışmaları neticesinde bölge ülkeleri güvenliklerini sağlamak adına savunma sanayilerini güçlendirme yoluna gitmişlerdir. Ek olarak, ekonomik açıdan petrol fiyatlarındaki düşüşler ile birlikte bölge ülkelerinin savunma harcamalarının artış eğilimi sergiledikleri görülmektedir<sup>21</sup>.

<sup>21</sup> Silahlanmayı etkileyen faktörler için bkz. Ferhat Pirinççi, 2018, a.g.e., ss. 295-300.

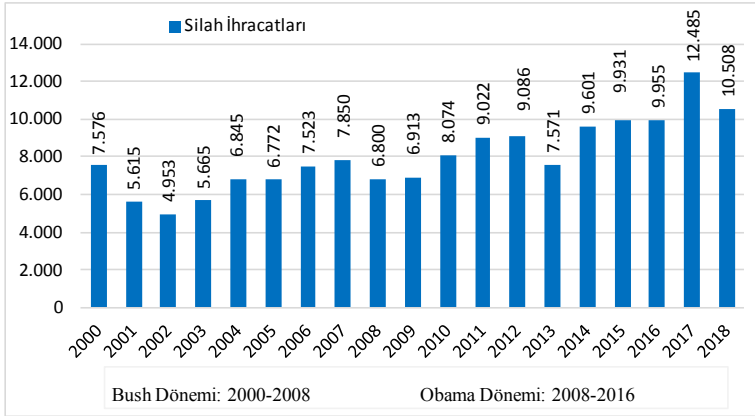
## Karşılaştırmalı Analiz: Bush ve Obama Dönemi Silah Ticareti

21. yüzyıl başlarında uluslararası sistem içerisinde birtakım bölgesel çatışmalar ve savaşlar süreklilik gösterirken ortaya çıkan yeni gelişmeler de sistem dengeleri üzerinde etki gösterici faktörleri oluşturmuş, özellikle 2001 yılında ABD'ye gerçekleştirilen terör saldırıları neticesinde oluşan güvenlik bunalımı savunma sanayinin güçlendirilmesi ve modernizasyonun gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Nitekim gelişmeler silah ticareti sürecinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için itici gücü oluşturmuş ve devletler güvenliklerini sağlama adına silahlanma girişimlerine hız kazandırmışlardır.

Şekil 7'deki verilerle Washington yönetiminin 2000 yılından günümüze kadar olan dönemde gerçekleştirdiği toplam silah ihracat miktarlarını incelediğimizde genel olarak 2000-2008 yılları arasındaki silahlanma ihracat ortalamasının 2009-2018 dönemine kıyasla daha az olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile Obama döneminde gerçekleştirilen silah ihracatları Bush döneminden oldukça fazladır.

Sputnik tarafından hazırlanan bir habere göre; Obama yönetimi başkanlığının ilk yıllarından 2016 yılının son ayına kadar toplamda 278 milyar dolarlık silah satış anlaşmasına imza atarak kendisinden önceki başkan Bush yönetiminde imzalanan 128,6 milyar dolarlık satışın yaklaşık iki katına ulaştığı belirtilmiştir<sup>22</sup>.

**Şekil 7.** ABD'nin 2000-2018 Yılları Arasındaki Toplam Silah İhracatı  
1990 ABD doları cinsinden tahmini satış verileridir.



**Kaynak:** STASİSTA, "U.S. arms exports 2000-2018",

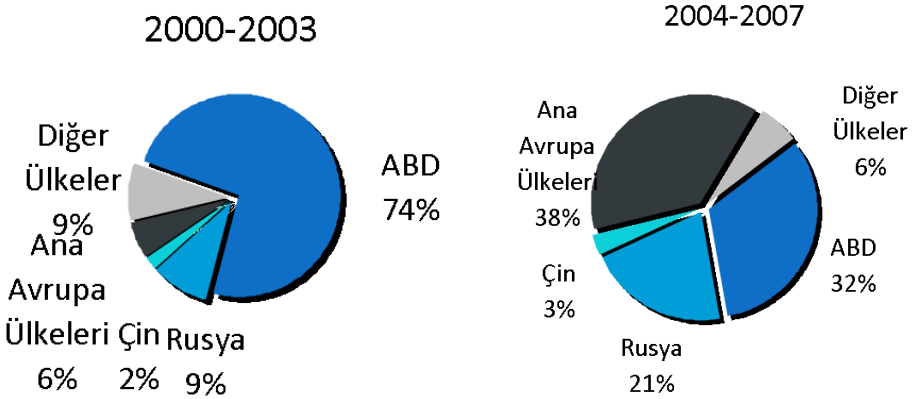
<https://www.statista.com/statistics/248521/us-arms-exports/> (Erişim Tarihi: 14.06.2019).

<sup>22</sup> Sputnik News, "Obama Yönetimi Silah Satışında Rekor Kırdı", 28 Aralık 2016, <https://tr.sputniknews.com/abd/201612281026521240-abd-obama-silah-satisi/> (Erişim Tarihi: 17.06.2019).



Daha detaylı bir karşılaştırma için, Şekil 8'deki G. W. Bush döneminde 2000-2003 yılları arası ve 2004-2007 yılları arası olmak üzere iki dönem halinde dünya genelinde silah transfer anlaşmalarında tedarikçi ülkelerin pay dağılımlarını incelediğimizde ABD'nin toplamdaki payının sırasıyla % 45 ve % 33 olduğu görülmektedir. Bölgesel açıdan bakacak olursak, tedarikçi ülkelerin Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirdiği silah transfer anlaşmalarında tedarikçilerin paylarının gösterildiği aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere; 2000-2003 yılları arasında ABD toplam silah transferlerindeki % 74'lük kısmı Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla Ortadoğu bölge ülkeleri ile gerçekleştirilen toplam transfer anlaşmalarının neredeyse dörtte üçünün sadece ABD ile gerçekleştirildiği çıkarımını yapmak mümkündür. ABD'nin bir sonraki dönem olan 2004-2007 yıllarında ise bölge ülkeleri ile gerçekleştirdiği payı % 32'dir. Nitekim bu paydaki düşüşte Rusya'nın ve Ana Avrupa ülkelerinin toplam transfer anlaşmalarında artışı etkili olmuştur. ABD'nin 2000-2007 yılları arasındaki ortalamasının ise % 53 olarak karşımıza çıkmaktadır.

**Şekil 8.** Ortadoğu Ülkeleri ile Gerçekleştirilen Silah Transfer Anlaşmalarında Tedarikçi Ülkelerin Pay Dağılımları: 2000-2003 ve 2004-2007



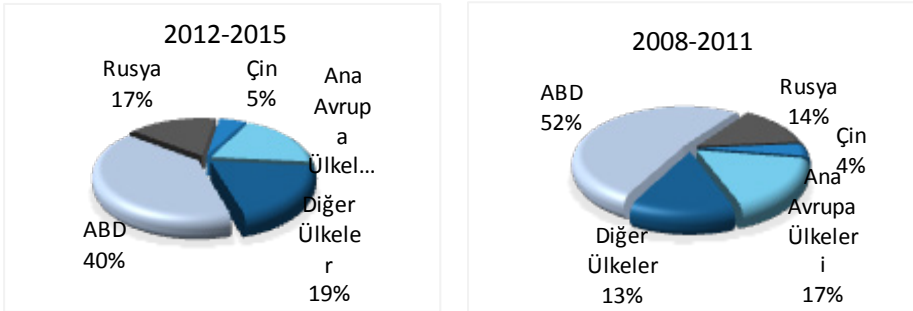
**Kaynak:** Richard F. Grimmett, "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007", s. 29.

Daha önce bahsedildiği gibi, Obama döneminde Ortadoğu bölgesindeki ülkeleri tıpkı bir domino taşları gibi art arda etki altına alan Arap ayaklanmaları, yeterli düzeyde silah sistemlerine sahip olamayıp üretim gerçekleştiremeyen devletleri savunma harcamalarına ve harcamaların büyük bir kısmını oluşturan silah ticaretine yönelimi arttırmıştır. Buna karşılık, 2008 mali krizi

ve başkan Bush döneminde başlatılan Afganistan ve Irak operasyonlarının artan maliyetleri<sup>23</sup> ABD'de ekonomiyi zora sürüklediği için Arap ayaklanmaları sürecinde Obama, ekonomiyi gücendirmek açısından sıcak çatışma ve müdahalelerden kaçınırken aynı zamanda savunma harcamaları da azaltma yönünde politika uygulamalarında bulunmuştur. Obama yönetimi askeri bir müdahaleden kaçınarak 'bekle gör' ve 'geriden liderlik' politikası içerisine girmiştir. Ancak Obama yönetimi bölgede doğrudan bir askeri müdahaleden kaçınmış olsa da bölgedeki dengelerin kendi lehine istikrarını sağlamak amacıyla bölgedeki müttefiklerine yoğun silah transferleri şeklinde bir dış politika hedeflemiştir.

Obama döneminde dünya genelinde 2008-2015 yılları arasında gerçekleştirilen silah transfer anlaşmalarında tedarikçi ülkelerin toplamdaki dağılımlarının iki dönem şeklinde incelendiği aşağıdaki 9 numaralı şekilde de görüldüğü üzere; 2008-2011 arası dönemde ABD % 52'lik bir paya sahip iken bu oran 2012-2015 yılları arasında % 40'a düşerek %12'lik bir düşüş göstermiştir. 2008-2015 yıllarının ortalaması alındığında ise silah transfer anlaşmalarında ABD'nin % 46'lık bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2008 yılından 2015 yılına kadar tedarikçi ülkelere bir diğeri olan Rusya ise 2008-2011 yılları arasında % 14 olarak gerçekleştirdiği transfer anlaşma payını bir sonraki dönemde % 17'ye yükseltmiştir. Çin'in ise 2008-2011 yılları arasındaki dönemde toplamda % 4'lük payının % 5'e ilerlediği görülmektedir. Bir diğer ifade ile 2008-2015 yılları arasında Rusya % 15,5 ve Çin % 4,5'lük ortalama yakalamışlardır.

**Şekil 9.** Dünya Genelindeki Silah Transfer Anlaşmalarında Tedarikçi Ülkelerin Değer Yüzdelerinin Dağılımı: 2008-2011 ve 2012-2015



**Kaynak:** Catherine A. Theohary, "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2008-2015", s. 21.

<sup>23</sup> Amy Belasco, 2014 (December), "The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11", Congressional Research Service (CRS), p. 20.

Öte yandan, Obama yönetimi, 'daha güvenli bir dünya' yaratmak ve insan hakları ihlallerinin azalması için, silahların satışları ile ilgili global ticarette düzenleme ve birtakım sınırlandırmalar getirip yasadışı silah ticaretini azaltmayı amaçlayan Silah Ticareti Anlaşmasını imzalamıştır. ABD'nin Ortadoğu'da başta İsrail ve Suudi Arabistan olmak üzere silahlandığı ülkelere bakıldığında tercihlerinde insan haklarını ve demokrasiyi gözetmediği görülmektedir.<sup>24</sup>

Bölgenin kendi çıkarlarına paralel ilerleme göstermesini hedefleyen ABD yönetimi, bölge ülkelerinden İran'ı çevrelemek adına bölgede bulunan müttefiklerine zaman zaman yüksek miktarlarda silah transferleri gerçekleştirerek ihracatını arttırmaktadır. Şöyle ki 2010 yılında Suudi Arabistan ile ABD yönetimi arasında ABD yönetiminin tek seferde gerçekleştirmiş olduğu tarihteki en büyük anlaşma olarak kabul edilen 60 milyar doların üzerinde bir silah anlaşmasına imza atılmıştır<sup>25</sup>.

2014 yılında Ortadoğu bölgesinde gerek yerel gerek bölgesel gerekse global güçlerin bölgeye yönelik yanlış politikaları neticesinde Suriye krizi büyümüş, bölgede IŞID gibi terör örgütlerinin etkileri artmıştır. Dolayısıyla 2015 yılında sonra askeri harcamalarda artış olmuştur<sup>26</sup>. Örneğin, 2015 yılında ABD yönetimi, İsrail ve Suudi Arabistan ile 1,9 milyar dolarlık füze, bomba ve savaş helikopteri satışını gerçekleştireceğini açıklamış, ABD savunma güvenliği işbirliği ajansının açıklaması ise "Bu silah satışı, İsrail'e kendini savunma kapasitesi sağlayacaktır" şeklinde olmuştur<sup>27</sup>. Dolayısıyla ABD'nin Ortadoğu bölgesinde müttefiklerine yoğun silah transferleri sağladığı görülmektedir. Nitekim bu transferlerde kurumsal yapı içerisinde yer alan ve dış politika karar sürecinde en etkin lobilerden biri olan İsrail lobisinin etkilerini de göz önüne almak sonuç açısından faydalı olacaktır.

<sup>24</sup> Zach Toombs and Jeffrey R. Smith, 2012 (June 21), "Why Is the U.S. Selling Billions in Weapons to Autocrats?" *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2012/06/21/why-is-the-u-s-selling-billions-in-weapons-to-autocrats/> (Erişim tarihi 08.08.2019); Lerna K. Yanik, 2006, "Guns and Human Rights: Major Powers, Global Arms Transfers, and Human Rights Violations", *Human Rights Quarterly*, 28 (2): 357-88.

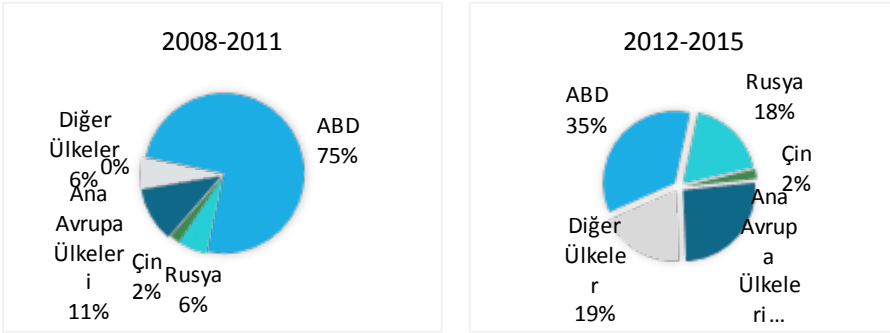
<sup>25</sup> Adam Entous, 2010 (September 12), "Saudi Arms Deal Advances: White House to Notify Congress Soon of \$60 Billion Package, Largest Ever for U.S.", *Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704621204575488361149625050>(Erişim Tarihi: 17.06.2019) Ek olarak, ABD ve Suudi Arabistan'ın silah satışlarından beklentileri ve hedefleri hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Ferhat Pirinççi, 2011, "ABD-Suudi Arabistan Silah Anlaşması", *Akademik OrtaDoğu*, 5 (2): 61-84.

<sup>26</sup> Çağatay Özdemir, 2018, *Amerikan Grand Stratejisi: Obama'nın Ortadoğu Mirası*, İstanbul: SETA Yayınları, s. 191.

<sup>27</sup> Uzmanlar, silah satışının İsrail'in, ABD'nin Arap ülkelerine yaptığı satışlara tepki göstermesinin ardından gerçekleştiğine ve ABD'nin özellikle sığınak bombalarını başka hiçbir ülkeye satmadığına dikkat çekti. Bkz. Sputnik News, 2015 (Ekim 5), "ABD'den İsrail ve Suudi Arabistan'a 1,9 Milyar Dolarlık Silah", <https://tr.sputniknews.com/abd/201505211015592274/> (Erişim Tarihi 16.06.2019).

Sayısal verilere göre, Başkan Obama döneminde, 2008 yılından 2015 yılına kadar toplamda gerçekleştirilen transfer anlaşmalarında Ortadoğu öze-  
linde tedarikçi ülkelerin paylarını inceleyecek olursak, ABD'nin ilk dönemde %75 oranında gerçekleştirdiği anlaşmaların diğer dönemde %35'e düştüğü  
görülmektedir. Dolayısıyla 2008-2011 yılları arasında Ortadoğu ülkeleri ile  
gerçekleştirilen transfer anlaşmalarının dörtte üçünün sadece ABD ile ger-  
çekleştirildiği görülmektedir:

**Şekil 10.** Ortadoğu Ülkeleri ile Gerçekleştirilen Silah Transfer Anlaşmalarında Tedarikçi Ülkelerin Payları: 2008-2011 ve 2012-2015



**Kaynak:** Catherine A. Theohary, "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2008-2015", p. 24.

Veriler ışığında,<sup>28</sup> 2008-2012 yılları arasında gelişmekte olan ülkeler ile gerçekleştirilen anlaşma değerleri incelendiğinde değerler bakımından 52.500 milyon dolar ile Suudi Arabistan ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada 21,300 milyon dolar anlaşma bedeli ile Hindistan yer alırken B.A.E 17,600 milyon dolar ile listenin ilk üçündeki yerini almaktadır. Listede kendisinden sonra gelen üç ülkenin toplam değerinin yani 48,300 milyon doların üzerinde anlaşma değeri imzalayan Suudi Arabistan alıcı ülkeler arasında büyük farkla liderlik kazanmaktadır. 2012-2015 yılları incelendiğinde ise bir önceki dönemde olduğu gibi ilk sırada Suudi Arabistan yer alarak toplamda imzaladığı anlaşma değerinin 41,000 milyon dolar olduğu görülmektedir. Söz konusu yıl aralığında listedeki ikinci ülke ise 23,900 milyon dolar ile İran ve üçüncü ülke ise 22,900 milyon dolar değerindeki anlaşma ile Katar olmaktadır. Dolayısıyla 2012-2015 yılları içerisinde toplamda gerçekleştirilen transfer anlaşmalarında alıcı ülkelerin ilk üçünün Ortadoğu ülkesi olduğu görülmektedir.

<sup>28</sup> Catherine A. Theohary, 2016 (December 19), "Conventional Arms Transfers to Developing Nations 2008,2015", Congress Research Service (CRS), p. 37.

Arap ayaklanmalarının etkisiyle 2008-2015 yılları arasında alıcı lider ülkelerin üçüncü sırasında 30,100 milyon dolar ile Mısır yer almaktadır. Anlaşma değerleri bakımından listenin ilk onunda yer alan diğer ülkeler ise sırasıyla Irak, BAE, Katar, Güney Kore, Cezayir, Brezilya, İsrail olmaktadır. 2008 yılından 2015 yılına kadar gerçekleştirilen transfer anlaşmalarında ilk on içerisinde yer alan ülkeleri incelediğimizde yedi ülkenin Ortadoğu ülkesi olduğu görülmektedir. Silahlanma yarışı, bölgede güveni değil, güvensizliği, belirsizliği ve çatışmaları beslemektedir.<sup>29</sup> Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerle transfer anlaşmaları gerçekleştiren tedarikçi ülkeler için Ortadoğu bölgesi yüksek alıcı potansiyeli ile ilgiyi üzerine çekmektedir.

Bu dönemde Ortadoğu ülkelerinden bazıları ABD ekonomisi için büyük önem taşıyan silah ticaretini bir koz olarak kullanma çabası içerisine girmişlerdir. Suudi Arabistan, bir ambargo ve kısıtlaması ile karşı karşıya kalma endişesi ile tedarikçiler açısından çeşitliğe gitme ve bölgedeki etkin bir diğer güç olan Rusya'nın Suriye'ye yardımlarının önüne geçebilmek adına Rusya'dan 15 milyar dolar değerinde silah temini ve bir diğer Ortadoğu ülkesi Mısır da Rusya'dan silah ve helikopter talebinde bulunmuştur.<sup>30</sup> Mısır'ın ithalatı, 2013-2017 dönemi bir önceki döneme olan 2008-2012'e göre %215 yükseliş göstermiştir ve ülke en büyük üçüncü ithalatçı olmuştur<sup>31</sup>. 2007-11 ve 2012-16 yılları arasında Bahreyn dışındaki tüm Körfez ülkeleri büyük silah ithalatını arttırmıştır. İran ile gergin ilişkileri olan devletlerden Katar silah ithalatını %245, Suudi Arabistan %212, Kuveyt %175 ve BAE %63 oranında arttırmıştır. Bahreyn'in silah ithalatı %19 azalırken, BM ambargosu altında İran'ın da silah ithalatı %27 azalmıştır.<sup>32</sup> Son olarak, 2014-2018 yılları arasında global silah ticaretinde toplamda %75'ini gerçekleştiren en etkin beş ihracatçı ülke ABD, Rusya, Fransa, Almanya ve Çin'dir.<sup>33</sup>

<sup>29</sup> Mark Mazzetti and Helene Cooper, 2015 (April 19), "Sale of U.S. Arms Fuels the Wars of Arab States" The New York Times, <https://www.nytimes.com/2015/04/19/world/middleeast/sale-of-us-arms-fuels-the-wars-of-arab-states.html>, (Erişim tarihi 08.08.2019).

<sup>30</sup> Ferhat Pirinççi, 2014, "Arap Baharının Ortadoğu'daki Savunma Harcamalarına ve Silahlanmaya Etkisi", *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)*, 6 (63): 19.

<sup>31</sup> SIPRI, 2018 (March 12), "Asia and the Middle East Lead Rising Trend in Arms Imports, US Exports Grow Significantly, says SIPRI", <https://www.sipri.org/news/press-release/2018/asia-and-middle-east-lead-rising-trend-arms-imports-us-exports-grow-significantly-says-sipri>, (Erişim tarihi 08.08.2019).

<sup>32</sup> Kate Blanchfield vd., 2017 (February 22), "The State of Major Arms Transfers in 8 Graphics", SIPRI, <https://www.sipri.org/commentary/blog/2017/state-major-arms-transfers-8-graphics>, (Erişim tarihi 08.08.2019).

<sup>33</sup> Pieter D. Wezeman vd., 2019 (March), "Trends in International Arms Transfers, 2018", SIPRI Fact Sheet, <https://www.sipri.org/publications/2019/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2018>, (Erişim Tarihi: 26.04.2019).

## Sonuç

Obama dönemi ABD dış politikasında, özellikle Ortadoğu politikalarında silahlanma ve silah ticaretinin yerini incelemek amacıyla bu çalışmada öncelikle kavramsal açıdan "silahlanma" tanımı ile silah ticaretinin standart bir ticari süreçten hangi noktalarda farklılık gösterdiği açığa çıkarılmıştır. Devletlerin neden bu sürece başvurdukları sorusuna yanıt aranarak bu bağlamda silah ticaretinde alıcı ve tedarikçi ülkelerin beklenti ve hedeflerinin farklılık gösterdiği ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla, silah ticaretinin normal bir ticari süreçte hedeflenen ekonomik kazançlardan öte stratejik ve ideolojik yanı ağır basan bir süreç olarak faaliyet göstermekte olduğu iddia edilmiştir.

Ortadoğu ülkelerinin güvenlik kaygısı neticesinde güçlerini maksimize etmek amacıyla başvurdukları başlıca yöntemlerden birisi silahlanmadır. Silahlanma, kazandıracağı caydırıcı etki ve prestijin yanı sıra realist teorisyenlerin öne sürdüğü gibi silahlanma yarışına yol açarak güç rekabetinin çatışmaya dönüşmesine yol açabilmektedir. Yaşanan her çatışmanın kendisinden önceki silahlanma dinamikleri ile etkileşim içerisinde olduğu ve aynı zamanda silahlanmanın savaşın devamlılığına yol açtığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada, ABD'nin özellikle enerji kaynakları ve bölgedeki müttefiklerin güvenliği noktalarında yoğun silah transferleri ile Ortadoğu bölgesinde oyun kurucu bir rol üstlendiği sonucuna varılmıştır.

Cumhuriyetçi Parti'den Başkan G. W. Bush döneminde Ortadoğu'ya yönelik politikalarda doğrudan askeri müdahaleler ile askeri güç unsurlarının ağırlık kazandığı güç odaklı daha saldırgan gerçekçi politikalar izlenmiştir. Demokrat Partili Başkan Obama döneminde ise doğrudan savaş stratejisi terk edilerek, "geriden liderlik etme" stratejisi benimsenmiş, insan hakları ve demokrasi söylemleriyle neo-liberal bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu çalışmada, askeri harcama ve silah ticareti verileri karşılaştırılarak, Obama döneminde neo-liberal söylemlerle örtülmeye çalışılan saldırgan gerçekçi politikaların sürdürüldüğü saptanmıştır.

Örneğin, Washington yönetiminin savunma harcamaları, Bush döneminde istikrarlı bir artış yakalarken, Obama döneminde 2010-2011 yıllarında zirveye ulaşarak ortalama 700 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İki başkan döneminde ABD'nin dünya çapındaki silah ihracat oranına bakıldığında Obama döneminde rakamların ikiye katlandığı görülmektedir. Ortadoğu ülkelerine gerçekleştirilen silah satışları genel olarak incelendiğinde ise bölge, dünyadaki tüm silah transfer anlaşmalarında 2001-2005 yılları arasında %21

paya sahip olmuş ve 2006-2010 yılları arasında bu oran %17 olarak gerçekleşmiştir. 2008-12 ve 2013-17 dönemleri arasında, yani Obama döneminde bölge ülkeleri global silah ithalatının %32'sini gerçekleştirmiştir. Obama'nın başkanlığının ilk döneminde Ortadoğu'ya yapılan tüm silah transferlerinin %75'ini ABD'nin yapması dikkat çekicidir. Dolayısıyla Obama, bölgedeki müttefiklerin askeri açıdan desteklenmesi ve aynı zamanda diğer etkin güçleri ya da tedarikçileri çevrelemek adına yoğun silah transferleri sağlanması neticesinde saldırgan gerçekçi politikaları devam ettirmiştir.

## Kaynakça

- Barany, Zoltan D. 2009. "Building Democratic Armies" In *Is Democracy Exportable?*. (ed.) Barany Zoltan D. and Moser Robert G. Cambridge: Cambridge University Press.
- Belasco, Amy. 2014 (December). "The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11". Congressional Research Service (CRS).
- Blanchfield, Kate; Wezeman, Pieter; Wezeman, Siemon. 2017 (February 22). "The State of Major Arms Transfers in 8 Graphics". SIPRI. <https://www.sipri.org/commentary/blog/2017/state-major-arms-transfers-8-graphics>. (Erişim Tarihi 08.08.2019).
- Blanchard, Christopher; Arief, Alexis; Danon, Zoe; Katzman, Kenneth; Sharp, Jeremy; Zanolini, Jim, 2012 (March). "Change in the Middle East: Implications for U.S. Policy". Congress Research Service (CRS).
- Blanton, Shannon Lindsey. 2000. "Promoting Human Rights and Democracy in the Developing World: US Rhetoric Versus US Arms Exports". *American Journal of Political Science*. 44 (1).
- Blanton, Shannon Lindsey. 2005. "Foreign Policy in Transition? Human Rights, Democracy, and US Arms Exports". *International Studies Quarterly*. 49 (4): 647-68.
- BP Statistical Review of World Energy 2018, pp. 12-13 <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 29.04.2019).
- BP Statistical Review of World Energy June 2011, p. 7, <http://large.stanford.edu/courses/2011/ph240/goldenstein1/docs/bp2011.pdf> (Erişim Tarihi: 29.04.2019).
- Christensen, James. 2015. "Weapons, Security, and Oppression: A Normative Study of International Arms Transfers". *Journal of Political Philosophy*. 23 (1): 23-39.
- Entous, Adam. 2010 (September 12). "Saudi Arms Deal Advances: White House to Notify Congress Soon of \$60 Billion Package, Largest Ever for U.S.". *Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704621204575488361149625050> (Erişim Tarihi: 17.06.2019).



- Erduramaz, Serdar. 2010. *Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Ericson, Jennifer. 2015. *Dangerous Trade: Arms Exports, Human Rights, and International Reputation*. New York: Columbia University Press.
- Garcia, Denise. 2014. "Global Norms on Arms: The Significance of the Arms Trade Treaty for Global Security in World Politics". *Global Policy*. 5 (4): 425–432.
- Grimmett, Richard F. 1994 (July). "Conventional Arms Transfers to the Third World, 1986-1993", Congressional Research Service (CRS).
- Grimmett, Richard F. 2000 (August). "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 1992-1999". Congressional Research Service (CRS).
- Hansen, Susanne; Marsh, Nicholas. 2015. "Normative Power and Organized Hypocrisy: European Union Member States' Arms Export to Libya". *European Security*. 24 (2).
- Kurki, Milja. 2013. *Democratic Futures: Revisioning Democracy Promotion*. New York: Routledge.
- Mazzetti, Mark; Cooper, Helene. 2015 (April 19). "Sale of U.S. Arms Fuels the Wars of Arab States" The New York Times. <https://www.nytimes.com/2015/04/19/world/middleeast/sale-of-us-arms-fuels-the-wars-of-arab-states.html>, (Erişim Tarihi 08.08.2019).
- Özdemir, Çağatay. 2018. *Amerikan Grand Stratejisi: Obama'nın Ortadoğu Mirası*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Perkins Richard; Neumayer Eric. 2010. "The Organized Hypocrisy of Ethical Foreign Policy: Human Rights, Democracy and Western Arms Sales" *Geoforum*. 41 (2): 247-256.
- Pirinççi, Ferhat. 2010. *Silahlanma ve Savaş: Ortadoğudaki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi (Soğuk Savaş Dönemi)*. Bursa: Dora Yayınları.
- Pirinççi, Ferhat. 2011. "ABD-Suudi Arabistan Silah Anlaşması". *Akademik ORTA DOĞU*. 5 (2): 61-84.
- Pirinççi, Ferhat. 2014. "Arap Baharının Ortadoğu'daki Savunma Harcamalarına ve Silahlanmaya Etkisi". *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)*. 6 (63): 19.
- SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). "Biggest Military Spenders" <http://visuals.sipri.org/> (Erişim Tarihi: 13.02.2019).
- SIPRI, 2018 (March 12), "Asia and the Middle East Lead Rising Trend in Arms Imports, US Exports Grow Significantly, says SIPRI", <https://www.sipri.org/news/press-release/2018/asia-and-middle-east-lead-rising-trend-arms-imports-us-exports-grow-significantly-says-sipri>, (Erişim Tarihi 08.08.2019).
- Smith, Ron; Humm, Anthony; Fortanel Jacques. 1985. "The Economics of Exporting Arms". *Journal of Peace Research*. 22 (3): 239-247.



- Sputnik News, "Obama Yönetimi Silah Satışında Rekor Kırdı", 28 Aralık 2016, <https://tr.sputniknews.com/abd/201612281026521240-abd-obama-silah-satisi/> (Erişim Tarihi: 17.06.2019).
- Sputnik News. 2015 (Ekim 5). "ABD'den İsrail ve Suudi Arabistan'a 1,9 Milyar Dolarlık Silah". <https://tr.sputniknews.com/abd/201505211015592274/> (Erişim Tarihi 16.06.2019).
- Theohary, Catherine A. 2016 (December 19). "Conventional Arms Transfers to Developing Nations 2008, 2015". Congress Research Service (CRS).
- Thomas, Clayton. 2017 (October). "Arms Sales in the Middle East: Trends and Analytical Perspectives for U.S. Policy". Congress Research Service (CRS).
- Toombs, Zach; Smith, Jeffrey R. 2012 (June 21). "Why Is the U.S. Selling Billions in Weapons to Autocrats?". *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2012/06/21/why-is-the-u-s-selling-billions-in-weapons-to-autocrats/> (Erişim Tarihi 08.08.2019).
- Wezeman, Pieter; Fleurant Aude; Kuimova, Alexandra; Tian, Nan; Wezeman, Siemon. 2019 (March). "Trends in International Arms Transfers, 2018", SIPRI Fact Sheet. <https://www.sipri.org/publications/2019/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2018> (Erişim Tarihi: 26.04.2019).
- Yalçın, Hasan Basri. 2018. *Ulusal Güvenlik Stratejisi*. İstanbul: SETA (Siyaset, Ekonomik ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Kitapları.